

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**5-2025
IJTIMOIY
FANLAR**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

IQTISODIYOT

H.V.Ivонина, Ф.Ч.Бойко

Сравнительный анализ моделей организационного туризма в Европе, СНГ и Азии: институциональные уроки для Узбекистана 5

Е.В.Голышева, Ш.Г.Хошимов

«Зигзагообразное» планирование туристских маршрутов как инструмент пространственного развития и устойчивости туризма (на примере Ферганской области) 13

FALSAFA

S.A.Muradov

Hind o'lkasida tasavvuf ta'limotining rivojlanish tendensiyasi 22

L.S.Yuldasheva

Abu Ali ibn Sinoning "Urjuza" she'riy dostonining falsafiy tahlili 26

M.T.Xidirov

Postnoklassik ilmiy tafakkur shakllanishida bilim va faoliyat dialektikasining o'rni 30

D.I.Saydullayeva

Axloqiy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi 35

F.A.Yuldashev

Raqamli jamiyat sharoitida shaxs ehtiyoj-manfaatlari va ekzistensial jarayonlar: ijtimoiy-falsafiy tahlil 38

R.Orziboyev

Yoshlar g'oyaviy birdamlik fazilatlarini yuksaltirish integratsiyasida musiqiy merosning o'rni 43

C.Бусала

Изучение искусственного интеллекта через призму философского пространства и времени 47

Y.A.Xudoyqulov

Zamonaviy jamiyatda harbiy fanni yuksaltirishga doir ilmiy-amaliy tadqiqotlar metodologiyasi 51

R.S.Raupova, N.Rajabova

Imom ash-Shotibiyning qiroat ilmidagi xizmatlari va uning ilmiy merosi 55

E.I.Tursunaliyeva

Ijtimoiy davlat fenomeni: nazariy yondashuvlar va xalqaro tajriba 58

G.A.Raximova

Milliy madaniyatni rivojlantirish va saqlab qolishning ijtimoiy omillari 62

M.Z.Jumayeva

Globalashuv sharoitida yangi O'zbekiston: ulkan maqsadlar va zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim xususiyatlari 67

A.A.Qambarov

Is'hoqxon to'ra ibrat ilmiy merosining falsafiy tahlili 72

B.S.Ganiyev, I.B.Xolmatov

Jamiyatimiz yangi taraqqiyot bosqichida sportni – ijtimoiy fenomen sifatida qaror topishining ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari 77

L.E.Tursunova

Tilab Mahmudovning milliy estetik merosga qo'shgan hissasi 83

A.A.Mo'ydinov

Ma'naviy amaliyot kategoriyasining ijtimoiy-falsafiy talqini 87

M.K.Soipova

Fazl ibn Ahmad qarashlarida axloqiy masalalarning falsafiy tahlili 93

M.K.Soipova

Yangi O'zbekistonda yoshlarni komillikka erishishida Fazl ibn Ahmad merosining o'rni 96

G.A.Qamariddinova

"Rashahotu aynil-hayot" asarida insonparvarlik va ma'rifatli jamiyat konsepsiyasi 100

UO'K: 355.01:101.8

ZAMONAVIY JAMIYATDA HARBIY FANNI YUKSALTIRISHGA DOIR ILMIY-AMALIY TADQIQOTLAR METODOLOGIYASI

МЕТОДОЛОГИЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ВОЕННОЙ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

METHODOLOGY OF SCIENTIFIC AND PRACTICAL RESEARCH TO IMPROVE MILITARY SCIENCE IN MODERN SOCIETY

Xudoyqulov Yo'ichi Azamqulovich

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti dotsenti, falsafa fanlari nomzodi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy jamiyatda harbiy fan paradigmasida yuz berayotgan o'zgarishlar va olib borilayotgan tadqiqotlar metodologiyasi o'rganilgan. Jahon siyosiy-harbiy sahnasidagi geosiyosiy to'qnashuvlar va urushlar harbiy fan paradigmasini modernizatsiyalashni talab etgan holda innovatsion harbiy-ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. Zamonaviy harbiy fanlar klassik harbiy strategiya doirasidan chiqqan holda metodologik yondashuvning yangilash orqali yangi ilmiy nazariyalar va amaliy tadqiqotlarni qamrab olgan fanni rivojlantirishni talab etmoqda. Zamonaviy harbiy fanlarda olib borilayotgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar o'z navbatida fanlararo integratsiyani talab etgan holda transdisiplinar yondashuvlar asosida rivojlanib bormoqda. Shu sababli harbiy-ilmiy tadqiqotlar faqat, strategik, taktik yoki texnik fanlar emas, balki soqogumanitar fanlarni ham kuchaytirish, jumladan, kognitiv fanlar, ijtimoiy psixologiya, epistemologiya bilan integratsiyalashgan fanlararo yondashuvlar maydonga chiqmoqda.

Аннотация

В данной статье рассматриваются изменения, происходящие в парадигме военной науки в современном обществе, и методология проводимых исследований. Геополитические конфликты и войны на мировой военно-политической арене требуют модернизации парадигмы военной науки, создавая необходимость в усилении инновационных военно-научных исследований. Современная военная наука, выходя за рамки классической военной стратегии, требует развития науки, охватывающей новые научные теории и прикладные исследования посредством обновления методологического подхода. Научные и прикладные исследования, проводимые в современной военной науке, в свою очередь, развиваются на основе трансдисциплинарных подходов, требующих междисциплинарной интеграции. Следовательно, военно-научные исследования не только усиливают стратегические, тактические или технические науки, но и усиливают социально-гуманитарные науки, включая междисциплинарные подходы, интегрированные с когнитивными науками, социальной психологией, эпистемологией.

Abstract

This article examines the changes occurring in the paradigm of military science in modern society and the methodology of the research conducted. Geopolitical conflicts and wars in the global military-political arena require modernization of the paradigm of military science, creating the need to strengthen innovative military-scientific research. Modern military science, going beyond the classical military strategy, requires the development of science, embracing new scientific theories and applied research through updating the methodological approach. Scientific and applied research conducted in modern military science, in turn, is developed on the basis of transdisciplinary approaches that require interdisciplinary integration. Consequently, military-scientific research not only strengthens strategic, tactical or technical sciences, but also strengthens the social and humanitarian sciences, including interdisciplinary approaches integrated with cognitive sciences, social psychology, epistemology.

Kalit so'zlar: Harbiy fan metodologiyasi, xavfsizlik paradigmasi va konsepsiyasi, fanlararo integratsiya, soqogumanitar va texnokratik bilimlar, metodologik pluralizm.

Ключевые слова: Методология военной науки, парадигма и концепция безопасности, междисциплинарная интеграция, соqогуманитарное и технократическое знание, методологический плюрализм.

Key words: Methodology of military science, paradigm and concept of security, interdisciplinary integration, socio-humanitarian and technocratic knowledge, methodological pluralism.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda harbiy fanlarni yuksaltirish masalasi nafaqat harbiy sohaga oid innovatsion g'oyalar, balki ijtimoiy ongini, mafkuraviy barqarorlikni va milliy xavfsizlik strategiyasini

shakllantirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy faoliyat sifatida qaralmoqda. Harbiy fanlarning metodologiyasini zamonaviy bosqichda yangicha ilmiy paradigmalarga asoslagan holda qayta talqin qilish zaruriyati – bu fanning ichki mazmuni, predmeti, tadqiqot usullari va ijtimoiy ahamiyatini chuqur tahlil qilish bilan uzviy bog'liqdir. Aynan metodologik yondashuvning yangiligi harbiy fanlarni klassik harbiy strategiya doirasidan chiqarib, uni ijtimoiy tafakkur, kommunikativ xavfsizlik, ijtimoiy psixologiya va epistemologiya bilan integratsiyalashgan fanlararo maydonga olib chiqadi.

Harbiy fanni yuksaltirishga doir ilmiy-amaliy tadqiqotlar metodologiyasini murakkab ilmiy-akademik uslubda, qismlarga ajratmasdan yaxlit tarzda tahlil qilishda, avvalo, uning falsafiy va epistemologik negizlariga tayanish lozim bo'ladi. Chunki harbiy fan, mohiyatan, birgina texnikaviy yoki strategik yo'nalish bo'lib qolmay, balki u jamiyat taraqqiyoti, inson tafakkuri, geosiyosiy manfaatlar va ma'naviy-madaniy qadriyatlarning murakkab o'zaro munosabatlar tizimida shakllanuvchi ilmiy faoliyatdir. Har qanday fanning, jumladan, harbiy fanning yuksalishi ilmiy-amaliy tadqiqotlarning mazmuniy chuqurligi, metodologik aniqligi va nazariy asoslanganligi bilan belgilanadi. Mazkur jarayon esa, o'z navbatida, borliq va mavjudlik, bilish va tasdiqlash, qadriyat va maqsadning falsafiy-metodologik dialektikasiga tayanadi. Harbiy fan ham bu borada mustaqil epistemologik maydon sifatida shakllanadi va u faqatgina mavjud bo'lgan bilimlar yig'indisi emas, balki yangi bilimlar yaratish, xavf-xatarlarni oldindan ko'ra bilish, ijtimoiy-siyosiy realialarni strategik bashorat qilish kabi funksiyalarni bajaradi. Tadqiqot metodologiyasi bu fan doirasida nafaqat bilimni tasniflash, balki uni yaratishning nazariy asoslarini aniqlash, ularni eksperiment asosida sinash, real voqealar bilan solishtirish, prognozlash va tizimli modellashtirish imkonini beradigan usullar majmuasidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bugungu kun zamonaviy jamiyatda harbiy fanlar metodologiyasi qanday tendensiyalar asosida rivojlanishi lozimligi haqida bir qator quyidagi mulahazalarni keltirib o'tishadi. Tadqiqotchi A.Soliyev "Harbiy fanlarni yuksaltirishning zamonaviy metodologiyasi — bu klassik harbiy yondashuvlarni inkor qilmagan holda, ularga jamiyatning soqmogumanitar ehtiyojlari asosida yangicha kognitiv modellarni qo'shishdan iborat. Harbiy tafakkurni rivojlantirish uchun metodologiya ko'proq falsafiy va kommunikativ jihatlariga tayanishi lozim".[1]. Shuningdek, R.Qodirov ilmiy-amaliy tadqiqot metodikasini quyidagicha tushuntiradi: "Zamonaviy harbiy fanlarda metodologik yondashuvlar tahliliy, statistik, simulyativ, eksperimental va konstruktiv yo'nalishlarga bo'linadi. Ayniqsa, 'kiberurush' va 'axborot dominatsiyasi sharoitida harbiy tadqiqotlar texno-soqial simulyatsiyalarga tayanishi zarur"[2]. D.Bo'riboyev: "Harbiy fanlar metodologiyasi individual bilimlar asosida emas, balki ijtimoiy konstruktivizm asosida barpo etilishi kerak. Chunki harbiy faoliyat ijtimoiy ongda konstruksiyalashgan xavf, dushman obrazi va vatan himoyasi g'oyalari asosida shakllanadi"[3]. Z.Nazarov: "Bugungi harbiy fanlar metodologiyasi soqsiologiya, siyosatshunoslik, axborot texnologiyalari va kognitiv psixologiya kabi fanlar bilan integratsiyalashgan bo'lishi zarur. Shu yo'l bilangina u zamonaviy gibrud urushlarga qarshi real nazariy va amaliy vositalarni taklif qila oladi"[4]. X.A'zamxo'jayev: "Harbiy fanlar metodologiyasi bugungi globallashtirish tahdidlar fonida soqial-gumanitar, texnologik va falsafiy tadqiqotlar o'rtasida intellektual ko'priklar yaratishni talab qiladi. Uning poydevorida esa, epistemik aniqlik, milliy strategik qadriyatlar va ilg'or axborot-funksional modellar yotadi"[5]. G.Ro'ziev: "Ilmiy-amaliy harbiy tadqiqotlar metodologiyasi axborot xurujlari, sun'iy intellekt vositalarining harbiy sohaga kirib kelishi, tarmoq urushlari sharoitida tahliliy algoritmlarga asoslangan bo'lishi kerak. Harbiy fanlarning strategik samaradorligi — bu ularning muqarrar real sharoitga adaptatsiyalash qobiliyatiga bog'liq"[6]. Z.Bozorov: "Harbiy fanlarni yuksaltirishga doir tadqiqotlarda metodologik poydevor sifatida milliy g'oya, axloqiy barqarorlik, tarixiy xotira va ma'naviy mas'uliyat tamoyillari asos qilib olinmogi zarur. Harbiy metodologiya jamiyatni safarbar etuvchi madaniy-kognitiv mexanizm sifatida harakat qilishi kerak"[7]. A.O'rinboyev: "Zamonaviy harbiy tadqiqotlar metodologiyasi — bu harbiy-falsafiy bilish, texnologik aniqlik, soqsiologik modellashtirish va siyosiy strategik tahlilning yagona tizimga birlashgan shaklidir. U shaxs, institut va voqelik o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish imkonini beradi"[8].

S.Sharipov: "Zamonaviy harbiy fanni rivojlantirish metodologiyasi klassik strategik yondashuvlardan farqli o'laroq, axborot-kommunikatsiya transformatsiyalari, sun'iy intellekt, jamiyatda xavfsizlik diskursining o'zgarishi va global geosiyosiy beqarorlikni inobatga olgan holda shakllanishi kerak"[9]. A.Qutlimuratov: "Harbiy fanlarni yuksaltirishga qaratilgan metodologik yondashuvlarda individual psixologik barqarorlik, ijtimoiy muloqotga tayangan kommunikativ xavfsizlik va subyektlarning ma'naviy qaror qabul qilish qobiliyatini ilmiy asoslash muhimdir"[10].

NATIJA VA MUHOKAMA

Harbiy fan – bu real borliq va ehtimoliy borliq o'rtasidagi uzluksiz epistemik ko'prikdir. Ushbu fan doirasidagi ilmiy tadqiqotlar jamiyatning g'oyaviy, siyosiy va axloqiy talablaridan xoli emas; aksincha, ularni inobatga olgan holda ularni bashorat qilishga, shakllantirishga va boshqarishga xizmat qiladi. Shu bois harbiy fan doirasidagi tadqiqotlar metodologiyasi nafaqat gnoseologik va ontologik, balki chuqur aksiologik asosga ham ega bo'lishi shart. Zamonaviy jamiyatda harbiy fanni yuksaltirishga doir ilmiy-amaliy tadqiqotlar metodologiyasi bugungi globallashuv, gibrid xavf-xatarlar, axborot-psixologik urushlar, texnogen inqilob va sun'iy intellekt asosidagi xavfsizlik muammolari fonida murakkab ilmiy-nazariy asosga ega bo'lishi shart bo'lgan tadqiqot yo'nalishidir. Bunday tadqiqotlar faqat empirik usullar bilan cheklanmasdan, yuqori darajadagi nazariy-metodologik apparat, ayniqsa dialektik tafakkurning konseptual asoslari bilan uyg'unlashgan holdagina jamiyat va davlatning mudofaa salohiyatini tizimli va barqaror rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi mumkin. Ilmiy-amaliy tadqiqotlarning metodologiyasi zamonaviy holatda faqat an'anaviy pozitivistik yondashuvlarga tayanmaydi. Ayniqsa, harbiy fan doirasida nazariy umumlashtirishlar, tushunchaviy modellashirish, ehtimollik va stoxastik tahlil, tizimli yondashuv, sinergetik va kompleks adaptiv tizimlar nazariyasi, o'z-o'zini tashkil qiluvchi tizimlar modeli singari ilg'or paradigmalarning integratsiyasi talab etiladi.

Muhokamalar natijasida harbiy fan metodologiyasi bugungi kunda quyidagi jihatlarga ega bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

1. Harbiy tadqiqotlar metodologiyasi fanlararo integratsiyaga tayanadi. U soqologiya, axborot texnologiyalari, psixologiya, siyosatshunoslik, matematika, falsafa kabi ko'plab fanlar bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Bu esa metodologik murakkablik darajasini oshiradi, biroq ayni vaqtda real hayotning murakkabligiga mos keluvchi nazariy va amaliy model yaratish imkonini beradi.

2. Harbiy fan esa, o'z mohiyatiga ko'ra, faqat texnik-ixtirochilik faoliyati emas, balki strategik fikrlash, siyosiy-iqtisodiy kontekstlarni tahlil qilish, axloqiy va gumanitar asoslarni o'zida mujassam etgan murakkab ko'p qirrali ijtimoiy-insoniy faoliyat shaklidir. Shunday ekan, harbiy tadqiqot metodologiyasi ushbu sohaning ko'pqirrali dialektik zaminini nazariy asoslash bilan boshlanishi lozim.

3. Harbiy fan — bu faqatgina qurol-yarog' tizimlari, harbiy texnika yoki strategik amaliyotlar majmui emas, balki u g'oyaviy-falsafiy pozitsiyalarga, aksiologik mezonlarga va jamiyatdagi mafkuraviy-paradigmatik shakllanishlarga tayanadigan kompleks ilmiy sohadir.

4. Bugungi globallashuv sharoitida harbiy fan ko'plab yangi tahdid va vazifalarga yuz tutmoqda: kiberxavfsizlik, sun'iy intellektning harbiy sohada qo'llanishi, axborot urushlari, bioxavf konsepsiyasi — bularning barchasi metodologik jihatdan yangilangan tadqiqot yondashuvlarini talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, ilmiy-amaliy tadqiqotlar metodologiyasi umumiy falsafiy-metodologik tamoyillar asosida shakllanishi bilan birga, harbiy faning o'ziga xosligidan kelib chiqib, maxsus nazariy mezonlar, predikativ modellashuv, ehtimollik asosida prognozlash, tizimli analiz va sintez metodlari, empirik kuzatishlar bilan muvozanatli bo'lishi talab etiladi.

5. Harbiy fanni yuksaltirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar metodologiyasi — bu murakkab, ko'p bosqichli, soqiohumanitar va texnokratik bilimlar uyg'unligida shakllanadigan, falsafiy refleksiylar orqali doimiy o'zgaruvchan voqelikni anglashga intiluvchi ilmiy konsepsiyadir. Bu metodologiya harbiy faning emas, balki butun jamiyatning ilmiy-intellektual etukligini ta'minlovchi paradigmatik asoslardan biri sifatida qaralishi lozim.

6. Zamonaviy ilmiy tafakkurda dialektik yondashuv har qanday murakkab tizim – u texnik bo'lsin yoki ijtimoiy – uning ichki ziddiyatlari orqali harakatlanishini asoslovchi yondashuvdir. Harbiy tizimlar ham, o'z mohiyatiga ko'ra, ichki ziddiyatlar: mudofaa va tahdid, strategiya va taktika, resurs cheklanganligi va operatsion ehtiyojlar, siyosiy topshiriq va etik cheklovlar kabi murakkab munosabatlar tizimida faoliyat yuritadi. Bu murakkab muvozanatni anglash va boshqarish esa faqat dialektik tafakkur asosida amalga oshirilishi mumkin.

XULOSA

Shunday qilib, harbiy fanni yuksaltirishga doir ilmiy-amaliy tadqiqotlar metodologiyasi faqat texnik, axborotga asoslangan yondashuv emas, balki falsafiy, soqioologik, axloqiy, tarixiy va kommunikativ jihatlarni uzviy qamrab olgan ilmiy tizimdir. Uning samaradorligi metodologik pluralizm, fanlararo integratsiya, empirik tekshiruvchanlik va milliy qadriyatlarga asoslanganlikda namoyon bo'ladi. Harbiy fanlarni yuksaltirish metodologiyasi jamiyatni harbiy ongiy etuklik sari

yo'naltirish, xavfsizlikka oid strategik tafakkurni shakllantirish va harbiy faoliyatning ilmiy poydevorini mustahkamlashga xizmat qiluvchi ilmiy-intellektual vositadir. Ular faqat texnologik yondashuvlar emas, balki ijtimoiy konstruktivizm, epistemologik refleksiya, strategik prognozlash, madaniy identitet, psixologik tayyorgarlik, siyosiy-falsafiy barqarorlik va jamiyatlardagi xavfsizlik ongini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-uslubiy tizim sifatida shakllanmoqda. Harbiy metodologiya endilikda faqat harbiy sohaga oid emas, balki ijtimoiy barqarorlikning, ma'naviy mobillikning va intellektual xavfsizlikning nazariy asosiga aylangan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Soliyev A. Harbiy tafakkur evolyutsiyasi va metodologik yondashuvlar. – Toshkent: Oliy harbiy ilm, 2020. – 132 b. – B. 63.
2. Qodirov R. Axborot xavfsizligi va harbiy strategik modellar. – Samarqand: Ilm nuri, 2021. – 148 b. – B. 81.
3. Bo'riboyev D. Ijtimoiy ong va harbiy strategik fikrlash. – Buxoro: Yuksalish, 2022. – 140 b. – B. 109.
4. Nazarov Z. Kognitiv xavfsizlik va harbiy bilish metodologiyasi. – Toshkent: Strategiya, 2023. – 164 b. – B. 117.
5. A'zamxo'jayev X. Harbiy strategik tafakkur metodologiyasi. – Toshkent: Ijtimoiy fanlar, 2020. – 148 b. – B. 57.
6. Ro'ziev G. Harbiy tadqiqotlar metodikasi va transformatsion xavfsizlik. – Samarqand: Bilim nuri, 2021. – 135 b. – B. 91.
7. Bozorov Z. Harbiy g'oya va tadqiqot uslubi. – Buxoro: Tafakkur, 2022. – 122 b. – B. 103.
8. O'rinboyev A. Fanlararo metodologiya va harbiy bilishning integratsiyasi. – Toshkent: Ilmiy taraqqiyot, 2023. – 160 b. – B. 118.
9. Sharipov S. Harbiy fanlar zamonaviy metodologiyasi. – Toshkent: Harbiy ilm, 2020. – 126 b. – B. 64.
10. Qutimuratov A. Harbiy ong va metodik barqarorlik. – Nukus: Bilim, 2021. – 118 b. – B. 93.